

Modernitatea tendențială. O introducere

Constantin Schifirneț, *Modernitatea tendențială. Reflecții despre evoluția modernă a societății*, Editura Tritonic, București, 2016

Dacă l-am înțeles în mod corespunzător, conceptul de *modernitate tendențială* presupune abordarea modernității dintr-o perspectivă universală „slabă” și, în același timp, necapitalistă. Autorul consideră că, deși procesul de modernizare a fost declanșat de Occident prin intermediul „prăduirii” celorlalte civilizații și a utilizării resurselor acestora în propriul beneficiu, acesta a impus un ritm al schimbărilor structurale amețitor, care nu mai poate fi ignorat decât cu prețul subdezvoltării. Globalizarea contemporană funcționează pe baze asimetrice și, în același timp, obligă toate societățile conectate într-o formă sau alta la piața globală să opereze reforme mai mult sau mai puțin profunde pentru a se conforma imperativelor acestei indispensabile surse de venit și, paradoxal, de subordonare, economică și nu numai.

Însă fiecare societate se confruntă la un moment dat cu anumite tensiuni care îi arată noi orizonturi. Depinde doar de aceasta dacă avansează spre ele, le ignoră sau le desconsideră. Distincția politologului american Samuel Huntington între modernizare ca proces și modernitate ca fapt deja împlinit, ca situație de culegere a roadelor modernizării, este discutată de către autor, care se disociază totuși de ea, considerând-o pe bună dreptate o versiune a modernizării capitaliste, occidentale, care caută să-și consolideze supremația interpretativă la nivel global. Așadar fiecare societate resimte mai devreme sau mai târziu presiuni în direcția modernizării, acestea putând fi fie endogene, fie exogene, numai că paradigma modernității nu trebuie să fie una prestabilită, care să subordoneze diversitatea progresului unei direcții deja trasate; dimpotrivă, modernizarea trebuie să derive practic din eforturile fiecărei societăți în parte de a se ameliora pe plan material și cultural, fiind deci mai degrabă un rezultat compozit decât o cauză unilaterală a schimbării.

Totuși, modernitatea tendențială se apropie destul de mult de conceptul de *modernizare* propus de Huntington, prin simplul fapt că provine dintr-o modernizare incompletă, efectuată prin exacerbarea planului material în detrimentul celui cultural. Un exemplu: „Asocierea modernității cu un stil de viață legat de progresele tehnologice, cum ar fi deținerea de aparate de uz casnic și mașini, gadget-uri și călătorii în străinătate, mass-media și rețele de comunicații nu exprimă corect starea reală din India contemporană, văduvită, de fapt, de comportamente sau conduite moderne, în special în relațiile sociale, în exprimarea libertății individuale și a

demnității umane, în respectul pentru lege și pentru meritocrație. În India, modernitatea este similară cu ceea ce am spus despre România: avem modernitate, dar nu avem omul modern, deci o modernitate fără omul modern” (p. 75). Înțeleg de aici că modernizarea materială a unor societăți a căror cultură rămâne în mare măsură tributară unor concepții conservatoare este o modernizare incompletă, tendențială, una care poate lua varii forme și care, deși nevoită să facă față presiunilor exogene ale pieței internaționale cu al său model capitalist de modernizare, nu trebuie totuși să sucumbă în fața acestuia, putând genera o versiune proprie de modernizare care să răspundă cât mai bine posibil atât tensiunilor interne, cât și presiunilor externe. Un exemplu poate chiar mai nimerit în acest sens ar fi China, cu al său progres material fantastic, dar cu o cultură în care persistă numeroase remanente reacționare, misogine și mistice. Numai că evaluarea unei astfel de culturi ne- sau antimoderne se face de pe poziții aparent neutre, exterioare obiectului evaluat; pe cale de consecință, modernitatea tendențială nu își poate camufla în mod convingător particularitatea culturală și chiar eurocentrismul disimulat uneori în mod neconvingător. Asta nu o determină însă să renunțe la proiectul unei modernități universalizate prin însăși procesualitatea sa, ale cărei origini au putut foarte bine să fie capitaliste, dar al cărei rezultat nu trebuie să fie neapărat capitalist: „Expansivă și agresivă, civilizația occidentală se impunea dincolo de procesele de rezistență locale. Întrucât propunea valori și norme ce iradiuau în orice zonă, civilizația modernă devenea atractivă și, prin urmare, ea era adoptată și adaptată în contexte sociale, istorice și spirituale deosebite de cele ce au generat-o. Deoarece răspundea unor trebuințe reale de emancipare umană și de schimbare, cu precădere în plan economic și material, civilizația modernă a apărut ca un obiectiv pentru orice comunitate orientată pe calea transformărilor sociale. La aceasta adăugăm importanța civilizației moderne în afirmarea și susținerea tendințelor de constituire a grupurilor etnice și naționale în state naționale suverane. Evoluția modernă a avut loc în mod diferit față de modernitatea occidentală, unde dezvoltarea economică de tip capitalist a impus burghezia ca forță socială dominantă în societate, clasă socială care a edificat un cadru instituțional concordant cu valorile ei” (p. 130).

În mare, *Modernitatea tendențială* pare o carte scrisă de un sociolog care aspiră să ofere o filosofie a modernității, nu o analiză empirică a acesteia, chiar și globală, așa cum au produs, de exemplu, un Wallerstein sau un Braudel. Lipsesc din bibliografie Bruno Latour, de exemplu, care a descris atât de bine eforturile sterile ale modernității de a se disocia de o natură care i-a fost tot timpul constitutivă, Jacques Lacan și Claude Lévi-Strauss, care au arătat cum aceleași tipuri de alegeri, laudabile sau catastrofale, sunt disponibile în egală măsură tuturor societăților, indiferent de gradul de dezvoltare al acestora, respectiv cum ceea ce etichetăm de obicei drept

gândire „sălbatică” este de fapt foarte rațională, pragmatică, modernă, în sensul că miturile depozitează cunoștințe practice indispensabile în societățile pre-agrară și oferă, pornind dinspre evenimentele propriu-zise, anumite constelații interpretative valoroase; lipsește, în sfârșit, și Guy Debord, cu a sa societate a spectacolului, care discută despre cum percep societățile agrare timpul în mod ciclic, iar cele urbane, în mod linear, progresiv, modern. Chiar și așa, ipoteza de bază a cărții se poate păstra: suntem constrânși să ne modernizăm împreună, haideți să ne modernizăm cât mai integrativ și cât mai puțin asimetric posibil, făcând din modernitate rezultatul niciodată încheiat al acestui efort, nu o paradigmă anterioară care să ne condiționeze demersul. Însă acest demers nu poate fi asumat decât de pe o poziție sau alta, iar unele poziții sunt, desigur, preferabile altora din punct de vedere etic, așa cum alte poziții sunt inevitabil privilegiate din punct de vedere politic în raport cu primele.

Emanuel COPILAȘ